

ma – Väljaande projekt – План серии. Toim. Hoffmann István. Debrecen – Helsinki, 2000. 88 s.).

Tutkimusohjelman ensimmäisen vaiheen suunnitelmana on viiden temaattisen teoksen julkaiseminen. Jokaisen teoksen vastuuhenkilönä on yksi toimituskunnan jäsenistä, ja teokset ovat: 1) Uralilaisten kielten nimistöntutkimuksen valikoitu bibliografia (István Hoffmann), 2) Uralilaisten kielten paikannimitutkimuksen historia (István Nyirkos), 3) Asustusnimet uralilaisissa kielissä (Sándor Maticsák), 4) Paikannimien lainautuminen suomalais-ugrilaisissa kielissä (Ritva Liisa Pitkänen) ja 5) Vessistönimet uralilaisissa kielissä (István Hoffmann).

Temaattisten teosten artikkelit pyydetään tekijöiltä. Sarjan alkuvaiheessa tätä pidetään tarkoituksenmukaisena sen takomiseksi, että eri kielten tutkijat olisivat tasapuolisesti edustettuina. Muitakin tutkielmia julkaistaan, mikäli ne vastaavat kyseisen teoksen sisällöllisiä, teoreettisia ja metodisia tavoitteita. Ensimmäisten teosten julkaisemisen päämääränä on uralilaisten kielten nimistöntutkimuksen tärkeimpien alueiden tilanteen kartoitus. Tämän on tarkoitus olla pohjana myöhemmille, suppeampiin teemoihin keskittyville, osittain koordinoituille tutkimuksille. Pitemmällä aikavälillä päämääränä on julkaisusarjan

muuttuminen ensimmäisen vaiheen jälkeen kausijulkaisusta todelliseksi uralilaiseksi nimistöntutkimuksen aikakauskirjaksi.

Onomastica Uralica ilmestyy englanniksi, mikä helpottaa tutkimustulosten liittymistä osaksi kansainvälistä nimistöntutkimusta. Painetun muodon ohella aineisto on saatavilla myös Internetissä (<http://onomural.klte.hu>). Tästä on monenlaista etua — muun muassa se, että tutkielmat voidaan julkaista Internetissä englannin lisäksi myös sillä kielellä, jolla ne on kirjoitettu (unkariksi, suomeksi, viroksi tai venäjäksi). Tämän toivotaan edistävän osaltaan tulosten hyödyntämistä mitä moninaisimmilla tavoilla.

Julkaisusarjan toimittajat toivovat tämän hankkeen herättävän tutkijoiden kiinnostuksen ja Onomastica Uralican edistävän omalta osaltaan uralilaisten kielten nimistöntutkimuksen kehitystä. ■

ISTVÁN HOFFMANN

Debrecen Egyetem

Magyar Nyelvtudományi Tanszéke
4010 Debrecen, Pf. 54.

Unkari

Sähköposti: hoffmann@fox.klte.hu

Käännös: Anna Tarvainen

ITÄMERENSUOMALAIS-SAAMELAISIA SANAVERTAILUJA

Eteläisintä ja itäisintä ääriäitaa lukuun ottamatta koko saamen kielen alalla tunnetaan sanue, jonka kantasaamelaiseksi asuksi ja merkitykseksi Juhani Lehtiranta (1989: n:o 1149) rekonstruoi **sonkē* 'makuusijan takanurkka'; Pekka Sammaltahti antaa sanakirjassaan (SSS) tähän yh-

teyteen kuuluvan pohjoissaamen sanan *soggi* (= *sog!ge*) suomenkieliseksi vastineeksi '(erit. kodan) seinänvieri, loukko, sunka'. Viimeksi mainitusta suomen sanasta en ole tämän lisäksi huomannut muita tietoja kuin T. I. Itkosen Lappalais-suomalaisissa sanavertailuissa (1918: 46) olevan maininnan,

että *sunka* 'soppi' esiintyy Enontekiön suomessa. Sanan suppean levikin¹ perusteella vaikuttaisi ilmeiseltä, että suomen *sunka* on lainaa saamesta, kuten jo T. I. Itkonen olettaa.

Osaksi uutta valoa puheena olevien saamen ja suomen sanojen suhteisiin tuo kuitenkin se seikka, että myös etelävirossa esiintyy sana, joka tavalla tai toisella näyttäisi kuuluvan samaan yhteyteen: *sung* (g. *sunga*), *song*, *sonk* (g. *songa*) 'säkin sopukka' (Koponen 1998a: 168). Eteläviron sana ei tietenkään voi olla lainaa saamesta, mutta sen sijaan se — tarkemmin sanoen variantti *sung* — olisi saamen ja Enontekiön suomen sanojen kanssa palauttavissa yhteyseen varhaiskantasuomalaiseen asuun **sun̄ka* ' (kodan t. säkin) soppi'.

Eteläviron *o*:llisillekin varianteille löytyy vertailukohtia suomen murteista. Tällaisia ovat yhtäältä T. I. Itkonen mainitsema *sonkkelo* 'koppi, kolkka'² (hänen mukaansa saamen sanan äännevastine[!]) ja toisaalta laajalevikkisempi mutta merkityksensä puolesta etäisempi *sonka* 'tungos, väkijoukko, epäjärjestys'. Tätä sanaa on useissa yhteyksissä (SKES; Lehtiranta 1989: n:o 177; Sammallahti 1998: 234) verrattu saamen substantiiviin *čoaḡ¹ge* 'möhkäle, myt-ty' ja verbiin *čoaḡ¹get* 'poimia, koota, kerätä' (molemmat < **šon̄ka(-)*). Myös etelävirolaisen merkityksen 'säkin sopukka, säkin nurkassa oleva uloke' kuulumista tähän yhteyteen voi perustella esimerkiksi siten, että säkin tms. sopukka on paikka, jossa (vaate-, ruoka)tavara helposti puristuu mytyksi tai möhkäleeksi.

Soppea tai poukamaa merkitsevä *sonka* näyttää suomessakin esiintyvän paikan-nimistöissä: *Sonkajärvi* ym. Tällaiset *sonka*-

alkuiset hydronyymit on jo T. I. Itkonen (1920: 52–53) selittänyt saamelaisperäiseksi, ja käsitykseen on eräin varauksin yhtynyt ainakin E. A. Tunkelo (1933: 11–15). Sikäli kuin näiden paikannimien *sonka*-elementin merkitys on oikein tulkittu (mikä varaus paikannimien etymologioinnissa aina on tehtävä), on ilmeistä, että tämä elementti kuuluu jotenkin tässä puheena olevien saamen ja eteläviron sanojen yhteyteen.

Sekä äänteellisesti että semanttisesti suomen *sonka*-sanueen yhteyteen kuuluneen edelleen suomen murteiden *sonkia* 'tonkia, sohia', *songertaa* 'tonkia, hämmentää, tehdä kömpelösti'. Tätä sanuetta, jolla on vastineita laajalti itämerensuomessa (näistä alempana), on puolestaan verrattu saamen sanueeseen *suog¹gât*, *suoggârdit* (*) 'tutkia, pistellä, touhuta' (SKES; vrt. Lehtiranta 1989: n:o 1183). »Sonkiminen» on toimintaa, jossa (esim. tutkaimen avulla) pistellään tai kaivellaan maahan onkaloita (»sonkia»), pengotaan, mytätään ja aiheutetaan muunlaista epäjärjestystä (»sonkaa»).

Kuten sanan alkukonsonantista näkyy, saamen *suoggâ(rdi)-* (? < varhaiskantasuomen **son̄ke(rta)-*) ei voi olla samaa sanuetta kuin edellä puheena ollut saamen *čoaḡ¹ge(-)*. Suomen *sonka* voisi primaarisesti edustaa samaa sanuetta kuin *sonkia*, *songertaa* vain siinä tapauksessa, että saamen *suog¹gât*, *suoggârdit* on lainaa itämerensuomesta. Toinen mahdollisuus on se, että jo varhaiskantasuomessa olisi ollut rinnan sekä **son̄ke-* että *šon̄ka-*vartalot, jotka itämerensuomessa olisivat sekundaaristi sulautuneet toisiinsa äänteenmuutoksen *š > s* johdosta. Sekä *s*-alkuisen **sun̄ka*-vartalon että *š*-alkuisen **šon̄ka*-vartalon rinnakkais-

¹Nominista *sunka* ei ole tietoja SMSA:ssa; verbistä *sunkata* 'supistaa: jalkineen teossa koota nahka saumasta yhteen, jotta kanta tai kärki muotoutuisi oikean muotoiseksi' on yksi tieto, Iistä.

²Tästä sanasta ja sen rinnakkaismuodoista *sonkkeli*, *sonkkilo* on SMSA:ssa joitakin tietoja Enontekiöltä ja ympäristöstä; Lönnrotin lisävihkossa on *sonkelo* 'koppi, kotelo'.

ta esiintymistä jo varhaiskantasuomessa edellyttäisi niin ikään eteläviron *sung*, *song*-sanana yhdistäminen yhtäältä saamen *sog^lge*-sanaan ja toisaalta saamen *čoa^gge*-sanaan. Eteläviron *song* olisi siinä tapauksessa joko sanan *sung* myöhäinen äännevariantti tai sitten suomen ja saamen **šonka*-sanojen äännevastine, josta sekundaaristi on tullut sanan *sung* synonyymi.

Se, että jo varhaiskantasuomessa olisi ollut rinnan sellaisia (alkuperältään deskriptiivisiä) äänneolosuhteita ja semanttisesti toisiaan muistuttavia sanavartaloita kuin **sunka*, **sonke-*, **šonka(-)*, ei sinänsä ole mahdotonta, vaan — kuten alempana yritän osoittaa — pikemmin odotuksenmukaista. Tästä huolimatta olen taipuvainen tulkitsemaan edellä käsiteltyjen itämerensuomen ja saamen sanojen suhteet ensisijaisesti siten, että ainakin *suog^lgât*, *suoggârdit* ja todennäköisesti myös *sog^lge* ovat (vanhoja) lainoja itämerensuomesta. Varhaiskantasuomen **šonka* on äännelaillisesti kehittynyt asuun **sonka*, joka puolestaan olisi saanut rinnalleen sivumuodon **sunka*. Äänneolosuhteesta saamen *sog^lge* sopisi yhtä hyvin (tai yhtä huonosti!) lainaksi kummasta tahansa variantista. Jos lainautuminen on tapahtunut asusta **sunka*, saamen ensi tavun vokaali on ymmärrettävissä joko niin, että sana on lainattaessa tältä osin »mukautettu» vanhoihin äännesuhteisiin (vrt. esim. Koponen 1996: 97), tai sitten niin, että lainaaminen on tapahtunut sellaisessa suhteellisen varhaisessa vaiheessa, jossa myöhäiskantasuomen *o*:n edeltäjä (< esisaamen *u*) on vielä ollut (keski)kantasuomen *u*-vokaalin luontevin substituutti. Arvoitukseksi jää, onko Enontekiön *sunka* lainaa saamesta vaiko pikemmin saamen sanan vaikutuksesta säilynyt relikti ja viimeinen heikko todistuskappale sen oletuksen tueksi, että lekseemi **sunka* 'soppi, sopukka' on muinoin esiintynyt paitsi (esi)etelävirossa myös sellaisissa pohjoiskantasuomalaisissa (esi)-

murteissa, joista sen olisi voinut olettaa saameen lainautuneen. Enontekiön ja ympäristön *sonk(k)VIV*-sanat lienevät joka tapauksessa myöhäistä lainaa saamesta ja laina-aineiksensa osalta verrattavassa sellaisiin saamen ilmauksiin kuin *sog^lgēlist* 'lähempänä seinänviertä' ym.

Suomen *sonkia*, *songertaa* -sanueen yhteyteen kuuluu SKES:n mukaan viron *songima* 'sonkia, tonkia' (etelävirolaisine variantteineen *tsongma*, *tsungma*; viron vastineisiin voidaan lisätä vielä *songermu* 'tongittu maa' murrevariantteineen *songer(m)us*, *(t)songerma(a)*, *tsungermu(u)*) samoin kuin joukko karjalais-lyydiläis-vepsäläisen alueen *tš*-alkuisia sanoja: karjalan *tšonkie*, *tšonkertoa*, lyydin *tšongortta*, vepsän *tšonkta*, *tšongoida*. SKES:n artikkelin lopussa on viittaus sanaan *tonkia*, missä samoja affrikaatta-alkuisia sanoja verrataan itämerensuomen *t*-alkuisiin sanoihin, joita ovat karjalassa ja vepsässä murteittain esiintyvien suomen *tonkia*-sanana tarkkojen äännevastineiden ohella viron *tšonguma* 'tonkia' ja *tšongerma(a)* 'tongittu maa'. Viimeksi mainitulla sanalla on viron murteissa myös *u*:llinen variantti *tungerma(a)*, ja **tun̄ki*-asuiseen vartaloon palautuu edelleen liivin *tīngə*, *tīngə* 'tonkia'.

Suomen *tonkia*-sanueella on siten kosketuskohtia toisaalta sanueeseen *sonkia* ja toisaalta sanueeseen *tunkea*. Periaatteessa olisi jopa ajateltavissa, että itämerensuomen *tonkia*-sanue olisi syntyjään kahden viimeksi mainitun sanueen kontaminaatio, semminkin kun kantasaneille näyttäisi olevan vertauskohtia itämerensuomen ulkopuoleltakin. Sanan *tunkea* etävastineina on perinteisesti pidetty mordvan sanaa *ton̄goms* sekä eräitä ugrilaisten kielten sanoja, joista ks. UEW s. 537–538. Sanan alkumuoto olisi UEW:n mukaan **tun̄ke-* (Sammallahti 1988: 550 **tun̄ki-*). Viimeksi on sanan *tunkea* etymologiaa uudelta kannalta käsitellyt Pekka Sammallahti (1999: 76)

yhdistäen sen merkitykseltään identtiseen saamen sanaan *cog^lgât* (< *čunke-; Lehtiranta 1989: n:o 87).

Pohtimatta tässä yhteydessä, mitä alkuperää itämerensuomen ja mordvan yhteyteen liitetyt ugrilaiset sanat ovat, voidaan edellä esitetyn perusteella pitää todennäköisenä, että jo suomalais-volgalaisessa kantakielessä on — nykyitämerensuomen tapaan — ollut äänneellisesti varioiva deskriptiivisuonteinen sanasikermä, johon on kuulunut useita sekä alkukonsonantiltaan (*t*-, *č*-, *ś*-, ? *s*-) että ensi tavun vokaaliltaan (*u*, *o*) toisistaan eroavia formatiiveja. Formatiivin **tunke*- jatkaja näyttäisi olevan ainakin mordvan *tonḡoms* ja todennäköisimmin myös suomen *tunkea*. Formatiivin **čunke*- jatkaja on ainakin saamen *cog^lgât* ja mahdollisesti suomen *tunkea* tai eteläviron *tsungma* (saamen ja eteläviron sanat yhdistää toisiinsa — ja suomen *sonkia* sanaan; kaikki < *č- — jo E. N. Setälä 1903: 238). Formatiivin **śonka*(-) jatkajia ovat saamen *čog^lge(t)*, suomen *sonka* ja todennäköisesti myös vepsän *tšonkta* ja eteläviron *tsongma*; itämerensuomen affrikaatta-alkuiset sanat voisivat kenties palautua myös *č*-alkuiseen formatiiviin, ja suomen *tonkia* puolestaan olisi johdettavissa todennäköisimmin *t*-alkuisesta mutta vaihtoehtoisesti ehkä myös *č*-alkuisesta formatiivista. Sikäli kuin saamen *suog^lgât* ja *sog^lge* eivät ole lainoja, ne palautuvat *s*-alkuisiin formatiiveihin *sonke*- ja *suŋka*.

Suomen nominivartalon *sonka*(-) ja verbivartalon *sonki*- johto-opillinen suhde lienee perinteisen tarkastelutavan mukaan ymmärrettävä siten, että verbivartalo on denominaalinen johdos, jossa toisen tavun *i* on syntynyt samalla tavalla (nomini)-vartalovokaalin ja *i*-johtimen yhteensulautumana kuin *sonka* nominin monikkovartalossa *sonki*- (< < *sonka* + *i*-). Sekä itämerensuomesta että saamesta on kuitenkin löydettävissä koko joukko tapauksia, jois-

sa etymologisesti yhteen kuuluvat sanat palautuvat osaksi **e*- ja osaksi **A*-vartaloihin, ilman että jompaakumpaa voisi pitää toiseen nähden sekundaarina. Yksi esimerkki tällaisesta hyvin vanhasta kahtalaisuudesta on nähdäkseni suomen *pura* ja *pure*- (Koponen 1998a: 56, 72; vrt. myös Koponen 1999: 522).

Saamesta on syytä tässä yhteydessä huomata erityisesti *câg^lge* 'tuki, pönkkä' (< *čünkä; Lehtiranta 1989; n:o 71) ja *câg^lgât* 'pingottaa, pönkittää' (< *čunke-), joilla on muutenkin kosketuskohtia edellä jo käsiteltyihin itämerensuomen ja saamen sanoihin. Ensinnäkin verbivartalo on historiallisesti saamen *cog^lgât* verbin etuvokaalinen variantti, ja toisekseen sanueella näyttää olevan äänneopillisesti samanlainen suhde kuin edellä tarkastellussa parissa *cog^lgât* ja *tunkea* suomen sanoihin *tyнки*, *tyнкä* '(myös:) tuki, pönkkä', *tyнкиä* 'tukea, pönkittää' (Sammallahti 1999: 76). Sen tarkastelutavan ja terminologian mukaisesti, jota olen soveltanut itämerensuomen (ja vähän muidenkin suomalais-ugrilaisten kielten, etenkin saamen ja mordvan) sanamuodostusoppia käsittelevissä kirjoituksissani (edellä ja jäljempänä mainittujen lisäksi Koponen 1995), kaikki edellä tarkastellut sanat ovat sikermään *CVŋk*- kuuluvien onomatopoeettis-deskriptiivisten juurten *A*- ja *e*-vartaloita ja niiden johdoksia. Sana *sonkia* voi siten periaatteessa yhtä hyvin olla johdos *e*-vartalosta (vrt. *songertaa*) kuin *a*-vartalosta (vrt. *songata* 'etsiä, kaihella' SKES).

Varhaiskantasuomen vartalolla *čünkä (> saamen *câg^lge*) näyttää edelleen olevan samantapainen sanamuodostusopillinen suhde vartaloon *čünne (> saamen *câḡnâ* 'poikkipuu (loudekodan ovesa)') kuin vartalolla *tünkä (> suomen *tyнкä*) vartaloon *tüne (> suomen *tyvi*). Perinteisen terminologian mukaisesti näiden sanojen **kä*-ainesta voidaan nimittää konsonanttivarta-

loon liittyväksi johtimeksi ja sanoja (nykykielen kannalta hämärtyneiksi) johdoksiksi; vrt. Koponen 1998b. Näihin enemmän tai vähemmän rinnastuvia ovat esim. *pitkä* ja *vetkä* 'vetelä' (vartaloista *pite-*, *vete-*; Nikkilä 1998: 77), *matka* (vartalosta *mata-*; Nikkilä 1998: 86) samoin kuin *uhka*, *rähkä* tyyppiset sanat, joille on *e-* tai *A-*loppuisen »kantasanan» sijaan esitettävissä toisen »suffiksiaineksen» sisältäviä korrelaatteja (*uho*, *uhma*, *uhista*, Nikkilä 1998: 86, Koponen 1999: 511–512; *rähmä*, *rähjä*, *rähistä*, Nikkilä 1998: 84, 85, Koponen 1999: 521, Koponen 2000).

Edellä esitetty väittämä *uh-*, *räh-* pesyeiden »kantasannattomuudesta» on kylläkin suhteellinen: Wiedemann tuntee virosta *a*-vartalon *uha* 'Wogen, Strom' ja Lönnrot puolestaan suomesta *ä*-vartalon *rähä* 'oreda, villervalla, förvirning' (*kaikki on rähällään* 'allt är i oordning, om hvartannat, huller om buller'), jotka äännerakenteensa puolesta olisivat tyyppisiä primaareja kantavartaloita. Sanat *uha* ja *rähä* tuskin kuitenkaan ovat taivaasta tippuneita (vrt. Kettunen 1951: 127) tai naapurikielistä lainattuja »perussanoja», vaan samanlaisia onomatopoeettisten juurten *uh(ise)-*, *räh(ise)-* *A*-vartaloita kuin *nuha* (vrt. *nuhise-*, Mägitte 1950), *rämä* (vrt. *rämise-*, Rytkönen 1940: 77, Hakulinen 1979: 329), *tora* (vrt. *torise-*, Hakulinen 1948: 206–209, Koponen 1998a: 53) ym.

Poiketen perinteisestä käsityksestä — joka kuvastuu esim. Hakulisen (mp.) ja SKES:n (sub *tora*, *torahammas*, *toras*, *torista*) esityksestä — pidän ilmeisenä, että *nuha*, *rähä*, *pura*, *tora* tyyppiset (motivaatiomerkitykseltään onomatopoeettiset) sanat voivat kielessämme olla paitsi suhteellisen nuoria ja vakiintumattomia myös ikivanhoja ja jo ammoin leksikaalistuneita. Siitä huolimatta että formatiivi **tora* (ja/tai **tore*; UEW s. 531) on kenties jo uralilaisena aikana leksikaalistunut 'taistelua,

kamppailua' merkitseväksi sanaksi, se on perimmältään samaa onomatopoeettista alkuperää ja sisältää saman *tor*-juuren kuin nykysuomen onomatopoeettinen verbi *torista* ja deskriptiiviverbi *torottaa* 'olla töröllään'. Saman juuren — tai jos halutaan: vartalon *tora* — johdos **torakse* (UEW s. 799; ainakin saamen *doares* g. *doarrasâ* palautuu kylläkin mutkattomimmin asuun **toras(e-)*; Lehtiranta 1989 n:o 1281) on mahdollisesti jo suomalais-volgalaisena aikana leksikaalistunut merkitykseen 'poikkiteloin oleva', mutta merkityksen kehitys on ilmeisesti ollut päinvastainen kuin SKES olettaa: 'riidellä, torista' > 'kamppailla' > 'vastustella, tehdä tenää' > 'asettua, olla poikkiteloin'. SKES:n arvelu, että ikivanhassa *tora*-sanassa on (myöhäistä) vaikutusta onomatopoeettisesta verbistä *torata*, *torista*, on oikeaan osunut vain sikäli, että äänneasultaan (ja etymologialtaan) identtinen onomatopoeettinen juuri on itämerensuomessa pyrkinyt uudelleen motivoimaan alkuperäisen motivaationsa menettänyttä ja ei-onomatopoeettiseen merkitykseen leksikaalistunutta *tora* ('kamppailu')-sanuetta. ■

EINO KOPONEN

Finnisch-ugrisches Seminar der

Georg-August-Universität

Theaterstraße 14

37073 Göttingen

Sähköposti: *ekopone@gwdg.de* tai

eino.koponen@kotus.fi

LÄHTEET

HAKULINEN, LAURI 1948: Sanahistoriallista opetusainesta. – *Virittäjä* 52 s. 205–215.

— 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.

- ITKONEN, T. I. 1918: *Lappalais-suomalaisia sanavertailuja*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja 32:3. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 1920: Lappalaisperäisiä paikannimiä suomenkielen alueella. – *Virittäjä* 24 s. 1–11, 49–57.
- KETTUNEN, LAURI 1951: Muutamien sanojen alkuperästä. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 31 s. 123–131. Helsinki: WSOY.
- KOPONEN, EINO 1995: Sanapähkinöitä tutkijan kämmenellä. – *Sananjalka* 37 s. 213–224.
- 1996: Lappische Lehnwörter im Finnischen und Karelischen. – Lars-Gunnar Larsson (toim.), *Laponica et Uralica. 100 Jahre finnisch-ugrischer Unterricht an der Universität Uppsala*. Vorträge am Jubiläumssymposium 20.–23. April 1994. *Studia Uralica Upsaliensia* 26 s. 83–98. Uppsala.
- 1998a: *Eteläviron murteen sanaston alkuperä. Itämerensuomalaista etymologiaa*. SUST 230. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 1998b: Eräiden itämerensuomen johdinten esihistoriaa. – *Virittäjä* 102 s. 413–416.
- 1999: Itämerensuomalaisten kielten meteorologisen sanaston etymologiaa Lauri Hakulisen väitöskirjan aineiston valossa. – *Virittäjä* 103 s. 506–530.
- 2000: Soome *ruhka* ja *ruuhka*. Paarsõna ühest läänemeresoome sõnakimbust. – Jüri Viikberg (toim.), *Inter dialectos nominaque*. Pühendus-teos Mari Mustale 11. novembril 2000. Eesti Keele Instituudi toime-tised 7 s. 91–99. Tallinn.
- LEHTIRANTA, JUHANI 1989: *Yhteissaamelainen sanasto*. SUST 200. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lönnrot = Elias Lönnrot, Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja. Helsinki 1874–1880. (Lisävihko = Lisävihko Elias Lönnrotin Suomalais-Ruotsalaiseen Sanakirjaan. Toimittanut A. H. Kallio. Helsinki 1886.)
- MÄGISTE, JULIUS 1950: Fi.-estn. *nuha, noha, nohu, nuhu, nohi* 'Schnupfen' und est. *päri* 'Schafbock' und die ostsee-fi. onomatopoetischen Nomina auf *-ä, -a, -u* und (estn.) *-i*. – Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Y. H. Toivonen sexagenarii die XIX mensis ianuarii anno MCML. SUST 98 s. 207–218. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- NIKKILÄ, OSMO 1998: *nop-ea nop-sa, sel-keä sel-vä*: suffiksinvaihto ja suomen sanojen etymologointi. – Urho Määttä & Klaus Laalo (toim.), *Kirjoituksia muoto- ja merkitysoipista*. *Folia Fennica & Linguistica* 21 s. 77–101. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- RYTKÖNEN, AHTI 1940: Eräiden itämerensuomen *tm*-sanojen historiaa. Jyväskylä.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1988: Historical phonology of the Uralic languages with special reference to Samoyed, Ugric, and Permic. – Denis Sinor (toim.), *The Uralic languages. Description, history and foreign influences* s. 478–554. Leiden.
- 1998: *The Saami Languages. An Introduction*. Kárašjohka: Davvi Girji.
- 1999: Saamen kielen ja saamelaisten alkuperästä. – Paul Fogelberg (toim.), *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk 153 s. 70–90. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.

▷

- SETÄLÄ, E. N. 1903: Zur finnisch-ugrischen lautlehre. Vorläufige mitteilungen aus einer grösseren arbeit. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 2 s. 219–276. Helsingfors.
- SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 12. Helsinki 1955–1978.
- SMSA = Suomen murteiden sana-arkisto. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- SSS = Pekka Sammallahti: *Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja*. Ohcejohka 1989: Jorgaleaddji Oy.
- SUST = Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia.
- TUNKELO, E. A. 1933: Eräs kuollut nimenjohdin. – *Virittäjä* 37 s. 9–27.
- UEW = Károly Rédei: *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. Wiesbaden 1988.
- Wiedemann = *Ehstnisch-deutsches Wörterbuch von Dr. Ferdinand Wiedemann*. Zweite vermehrte Auflage. St.-Petersburg 1893.

UUDENMAAN SISÄOSIEN ASUTTAMINEN PAIKANNIMISTÖN VALOSSA

Johanna Halonen käsitteli (*Virittäjä* 3/2000) kysymystä Askolan, ja laajemmin Uudenmaan sisäosien, asuttamisesta paikkanimien valossa. Mielenkiintoinen artikkeli ansaitsee muutaman reunamerkinnän.

Halosen artikkeliin sisältyy ensinnäkin joitakin lähdeongelmia. Runsaanlaisesta lähdeluettelosta puuttui esimerkiksi alueen varhaisen nimistön tutkimisen kannalta olennainen Förstemannin teos *Altdeutsches Namenbuch* (2. painos 1966). Tämän germaanisen henkilönnimistön »raamatun» avulla löytyy näet etymologia useaan Porvoonjokilaakson nimeen. Förstemannin teosta on Suomessa käyttänyt käänteentekevässä tutkielmassaan Vahtola (1983). Lisäksi kirjallisuusluettelosta loistavat poissaolollaan Nissilän Suomen Karjalan nimistö (1975), Vahtolan Tornion- ja Kemijokilaakson asutuksen synty (1980) sekä Kepsun Pohjois-Kymenlaakson kylännimet (1981). Kaikilla näillä on mielestäni merkitystä Uudenmaan nimistön tutkimisen kannalta.

Uskallan myös ajatella, että tutustuminen pro gradu -työni lisäksi (Hiltunen 1986)

kahteen vaikeasti tavoitettavaan painamattomaan tutkielmaani olisi laajentanut tekijän perspektiiviä. Tutkielmat käsittelevät nimittäin kysymyksiä Uudenmaan mahdollisista virolaisperäisistä nimistä (Hiltunen 1983) sekä hämäläisten ja saksalaisten varhaisista yhteyksistä Porvoonjoella (Hiltunen 1985).

METODIONGELMA

Eräs nimistöntutkimuksen pääsäännöistä on se, että nimet on yleensä tulkittava »helppomman» selityksen mukaan. Tästä voidaan poiketa vain, mikäli on osoittaa selviä, dokumentoitavissa olevia todisteita »vaikeamman» tulkinnan puolesta. Tämä on ehkä Halosen artikkelin perustavin metodinen ongelma. Se näkyy eräissä yksityiskohdissa, mutta myös tutkielman perusväittämän perusteluissa.

Halonen esimerkiksi olettaa, että Porvoonjoen varhempi suomalainen nimi on saattanut olla *Savijoki*, koska tämä on Pukkilan pitäjän entinen nimi. Hän toteaa itsekin, että Pukkilan kylän läpi virtaa Porvoon-